

והוינן בה: **במאי קמיפלגני**, במה נחלקו חכמים ורבי יהודה?

לראש השנה, משום דגמר גזירה שוה "שביעי שביעי", ללמד שדיניהם שוים.

ומשיננין: **מר**, רבי יהודה, **סבר**: **בראש השנה**, כמה דכיוף איניש דעתיה טפי מעלי. ככל שאדם מכופף את נפשו בתפילתו לארץ עדיף יותר, ותקיעת השופר של ראש השנה באה לתפילה, ולהזכיר עקידת יצחק. ולכן תוקעים בשופרות כפופין.

ובתעניות, [כמה דכיוף איניש דעתיה טפי מעלי] (23) — אין הבדל בין פשוט לכפוף. וכדי להבדילם מראש השנה ויום הכיפורים, תיקנו שיתקעו בכפופין.

וביום הכיפורים של יובל, שאין התקיעה באה לתפילה — **כמה דפשיט איניש**, דעתיה טפי מעלי. ככל שאדם פושט את לבו ומיישרו, עדיף יותר. (22) ולכן תוקעים בו בשופרות פשוטין.

ורבי לוי סובר כדעת רבי יהודה לענין שופר של ראש השנה, שתוקעים בכפוף משום שבתפילה צריך שהאדם יכופף את לבו. וסובר שלומדים את יום הכיפורים מראש השנה בגזירה שוה, הלכך בשניהם תוקעים בכפופים [רש"י].

ואילו **מר**, תנא קמא, **סבר**: **בראש השנה** כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי! ככל שאדם מיישר את נפשו, עדיף, מפני שנאמר [איכה ג]: "נשא לבבנו אל כפיים".

שנינו במשנה: **ופיו של השופר של ראש כז-א** השנה, היה מצופה זהב.

וביום הכיפורים של יובל **נמו**, שוה הוא

ומקשינן: **והתניא**: **ציפהו זהב במקום הנחת פיו של התוקע** — השופר **פסול**. מפני שהתקיעה נעשית בזהב, ולא בשופר עצמו.

לתקוע בכפופין משום היכר, ולא משום סברא זו.

אך הראשונים חולקים על דברי הרמב"ם. וסוברים שסוגייתנו מדברת רק לענין לכתחילה. שצריך שהשופר יהיה כפוף בין ממין איל בין משאר המינים.

אבל מהריטב"א נראה שגרס כגירסתנו. ופירש משום היכר, כדי להבדיל בין תקיעות תענית שאינם חיוב גמור, ואין סדר התקיעות ולא פסולי השופר מעכבין בהם. מה שאין כן בתקיעות דאורייתא — תקנו לעשותם בשופרות כפופין, משום שנאמר "הלכוף כאגמון ראשו", כאדם הנכלם ונחפר שמעשיו הביאו לו את הצרה הזאת.

ודעת תוספות בסוף דבריהם [בד"ה של יעל] שהשופר צריך להיות כפוף לעיכובא. [ועיין לעיל פרק ראשון הערה 403].

ומכל מקום עיקר טעם התקיעות שבתענית, רש"י מפרש שהוא משום כינופא. כלומר כדי לאסוף את העם. ואף הריטב"א מביא טעם זה. והוסיף טעם נוסף — כדי להעלות את התפילה בתקיעות.

22. כדי שהשופר יזכיר לאדם לפשוט את עקמימות הלב, ולשוב בתשובה. [ע"פ רמב"ן רשב"א וריטב"א]. וגם לפשוט את ראשו בתפילה למעלה. שנאמר [איכה ג מא]: "נשא לבבנו אל כפיים" וגו'. [ריטב"א].

23. כתב מהרש"א שמרש"י מוכח שלא גרס כן. והיינו משום שרש"י מפרש שבתעניות תקנו

ואם ציפהו זהב שלא במקום הנחת פיו —
כשר!

ואם כן, האיך שנינו במשנה שפיו היה
מצופה זהב?

אמר תירץ אביו: כי תנן נמי מתניתין, מה
שנינו במשנתנו שפיו היה מצופה זהב —
שלא במקום הנחת פה, תנן.

שנינו במשנה: ושתי חצוצרות מן הצרדים.

ותמהינן: ותרי קלי — מי משתמעו!?

וכי ניתן לשמוע את קול השופר וקול
החצוצרות, שהם שני קולות הנשמעים
יחד?!

והתניא והרי שנינו בברייתא: "זכור את יום
השבת לקדשו" האמור במתן תורה בחומש
שמות [כ—ח]. ו"שמור את יום השבת
לקדשו" האמור במתן תורה בחומש דברים
[ה, יב] שניהם בדיבור אחד של ה' נאמרו,
מה שאין הפה של האדם יכולה לדבר. ואין
האוזן יכולה לשמוע [אלא על ידי נס שמעו
את הדברים כאחד].

ומכאן ששני קולות אינם נשמעים יחד!

ומתצינן: לכך מאריך בשופר לאחר שגמרו
החצוצרות לתקוע, וכמבואר במשנה, כדי
שיצא ידי חובתו בשעה ששומע את קול
השופר בפני עצמו.

ומקשינן: למימרא, מדברין התרצן, מוכח
שאתה אומר [סובר] דכי [שכאשר] שמע סוף
תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא.

וממילא יש ללמוד מדברין שגם השומע
תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא, שהרי
אין שום הבדל בין סוף תקיעה בלא
תחילתה, לבין תחילת תקיעה בלא סופה!

תא שמע, בוא ושמע ראייה שלא כדברין:

בראש השנה תוקעים שלש סדרות של תר"ת
[דהיינו: ת'קיעה ת'רועה, ת'קיעה]. פעם
אחת כנגד מלכיות, ואחת כנגד זכרונות,
ואחת כנגד שופרות.

[כמבואר להלן לג ב. אך כיום אנו נוהגים
לתקוע שלש סדרות של תשר"ת תש"ת
תר"ת].

ושנינו להלן [שם]: מי שתקע תקיעה ארוכה
בראשונה, בסדר הראשון של תר"ת את
התקיעה שלאחר התרועה, ומשך את אותה
התקיעה בשניה, שהאריך את אותה התקיעה
שלאחר התרועה כשתים, כשיעור שתי
תקיעות, מפני שרצה לצאת בה את התקיעה
שבסוף תר"ת הראשון, ושבתחילת תר"ת
השני —

אין בידו אלא תקיעה אחת. ויצא רק ידי
חובת סדר תר"ת אחד. (24)

ולדברין, שאתה אומר שאפשר לצאת ידי
חובה בחצי תקיעה, אמאי? מדוע אין בידו
אלא אחת?

תיסלק ליה בתרתי! תעלה לו התקיעה
הארוכה עבור שתי תקיעות! חציה עבור
תר"ת הראשון, וחציה עבור תר"ת השני!

24. רמב"ן רשב"א ריטב"א וחיידושי הר"ן, ושלא כדברי הר"ן גיאת.

אלא, תרתי קלי, שני קולות, רק כאשר הם יוצאים מחד גברא, הרי הם לא משתמעו. כעין זכור ושמור, ששניהם יצאו מפי ה'.

אבל שני קולות מתרי גברי [משני אנשים] משתמעו.

הלכך אפשר היה לשמוע את קול השופר, אף על פי שהחצוצרות היו נשמעות יחד איתו, מפני שלא יצאו מפיו של אדם אחד.

ותמהינן: ומתרי גברי, מי משתמעו?! וכי שני קולות משני אנשים, נשמעים?!

והא תניא: בזמן חז"ל היו קורים בתורה ובנביא בבית הכנסת ואף מתרגמים אותם לארמית כדי שהציבור יבין. ושנינו בברייתא:

בתורה — אחד קורא ואחד מתרגם. ובלבד שלא יהא אחד קורא בתורה ושנים מתרגמין, היות ושני קולות אינם נשמעים יחד [וכל שכן שלא יהיו שנים קוראים בתורה יחד].

ומכאן ששני קולות משני בני אדם, אף הן אינם נשמעים!

ומתריצין: הא, תקיעת השופר והחצוצרות, לא דמיא אלא לסיפא, אינה דומה אלא לאמור בסוף הברייתא:

בהלל ובמגילה — אפילו עשרה קורין בבת אחת.

והשומעים יוצאים ידי חובתם אף על פי שאי אפשר להם לדייק שיאמרו כולם אותה תיבה ממש, אלא אחד קורא תיבה אחת, ואחר קורא את התיבה שאחריה.

ומתריצין: אמנם אפשר לצאת בחצי תקיעה, אבל אין לצאת בתקיעה אחת ידי חובת שתי תקיעות. כי פסוקי תקיעתא מהרדי — לא פסקינן! אין לחתוך ולחלק תקיעה אחת ולעשותה שתי תקיעות.

תא שמע, בוא ושמע ראייה אחרת, שאי אפשר לצאת בחצי תקיעה כלל:

שנינו במשנה [להלן כח א]: התוקע לתוך הבור או לתוך הדות, כעין בור שבונים מעל הקרקע [על ידי בניית גדר על הארץ], או התוקע לתוך הפיטם, חבית גדולה, אם קול שופר שמע — יצא.

ואם קול הברה [הד] שמע — לא יצא.

ואם אכן השומע חצי תקיעה יצא, אמאי למה השומע קול הברה לא יצא? ליפוק, ייצא ידי חובתו בתחילת התקיעה, מקמי דליערבב קלא, לפני שקול השופר התערבב עם ההד!

ומכאן, שאין יוצאים בשמיעת חצי תקיעה.

ולכן, הגמרא חוזרת בה מן התירוץ הזה.

ובהכרח, כי אף על פי שתקעו בשתי חצוצרות מן הצדדים, בכל זאת יצאו ידי חובתן בכל תקיעת השופר, מתחילתה ועד סופה, ולא בסוף התקיעה בלבד, כאשר השופר האריך יותר מן החצוצרות.

ומה שהקשינו לעיל הרי "תרי קלי לא משתמעו" [שני קולות אינם נשמעים יחד], וכמו שהגמרא הוכיחה לעיל מהברייתא האומרת שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, והוא דבר שאין האוזן יכולה לשמוע — יש לומר:

וגם כאן, עשו את ציפוי פי השופר בכסף.

ב. ואיבעית אימא, ואם תרצה, תאמר, שמצאנו שהתורה חסה על ממונן של ישראל.

וכמו שמצינו שחסה התורה על ממונם של ישראל בענין צרעת הבית, שנאמר "וצוה הכהן, ופנו את הבית" [ויקרא יד]. וזאת, כדי שלא ייטמאו כלי החרס שבבית כאשר הכהן יטמא את הבית המנוגע, ויילכו לאיבוד היות ואין להם טהרה.

ולפיכך עושים את החצוצרות כסף, שהוא זול מן הזהב.

ולכן עשו גם את ציפוי פיו של השופר מכסף.

ותמהינן על הטעם השני:

התם נמי, בראש השנה במקדש, נעביד לציפוי פי השופר דכסף, ולא של זהב, ונחוס על ממון ישראל!

ומתריצין: אפילו הכי, אף על פי שהתורה חסה על ממון ישראל, בכל זאת כבוד יום טוב של ראש השנה עדיף, ולכן עשאום זהב.

רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין. חשב לעשות מעשה כדברי משנתנו, ולתקוע גם בחצוצרות בשעת תקיעת השופר.

אמר ליה רבא: לא אמרו לתקוע בחצוצרות אלא במקדש.

תניא נמי הכי: במה דברים אמורים, שהיו שתי חצוצרות בצדדים? —

אלמא, מכאן למדנו, שכיון דחביב — יהיב דעתיה. דבר חדש, שאינו נוהג יום יום, הרי הוא חביב על האדם, ונותן את דעתו ושומע אותו, אף על פי שהוא שומע שני קולות יחד.

הכא נמי, גם לענין תקיעת שופר וחצוצרות, כיון דחביב, שמצות תקיעת שופר חדשה וחביבה על האדם, לכן, יהיב דעתיה, ושמע. נותן לבו לשמוע את תקיעת השופר היוצא מבין החצוצרות.

ומקשינן: אלא, מאחר שלמסקנה היו יוצאים בכל תקיעת השופר כולה, יש לשאול: למה מאריך בשופר יותר מן החצוצרות?

ומתריצין: כדי לידע שמצות היום היא בשופר, ולא בחצוצרות.

שנינו במשנה: ובתעניות תקעו בשל אילים זכרים כפופין, ופיו מצופה כסף.

והוינן בה: מאי שנא התם, כמה שונה ומיוחד השופר של ראש השנה במקדש, שעשו את ציפוי פיו דזהב.

ומאי שנא הכא, בתעניות, שעשו את ציפוי השופר דכסף?

ומתריצין שני תירוצים:

א. איבעית אימא, אם תרצה תאמר: כל כינופיא, כל כינוס — בתקיעת חצוצרות דכסף הוא נעשה.

כי כל תקיעה לשם אסיפת העם נעשתה בחצוצרות כסף.

דכתיב [במדבר י']: "עשה לך שתי חצוצרות כסף, והיו לך למקרא העדה".

במקדש בלבד.

אבל בגבולין, בשאר ערי ישראל, מקום שיש חצוצרות, דהיינו בתעניות⁽²⁵⁾ — אין תוקעים בשופר.

ומקום שיש שופר — אין תוקעים בחצוצרות.

וכן, כדברי משנתנו שהיו תוקעים בשתי חצוצרות עם השופר, הנהיג רבי הלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני.

וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו: לא היו נוהגין בן אלא בשערי מזרח העזרה [דהיינו בעזרת נשים], ובהר הבית בלבד.

הגמרא מבארת מדוע יש הבדל בין המקדש לגבולין בענין זה:

אמר רבא, ואיתימא [ואולי] רבי יהושע בן לוי: מאי קראח? מאיזה פסוק למדו שתוקעים בחצוצרות ושופר יחד רק במקדש, ולא בגבולין?

דכתיב [תהילים צח]: "בחצוצרות וקול שופר — הריעו לפני המלך, ה".

ומכאן, שדוקא לפני המלך ה' הוא דבעינן, צריכים בו חצוצרות וקול שופר יחד.

אבל בעלמא — לא.

שנינו במשנה: שוה היוכל לראש השנה לתקיעה, וכן לברכות, שמזכירים במוסף של יום הכיפורים של יובל: מלכות, זכרונות ושופרות, כשם שמזכירים בראש השנה.

אמר רבי שמואל בר יצחק: כמאן מצלינן האידינא, כדעת מי אנו מתפללים בימינו, ואומרים בסדר זכרונות של ראש השנה "זה היום תחלת מעשיך. שהיום נבראו כל מעשיך, זכרון ליום ראשון שבו נברא העולם".

כמאן, כדעת מי? — כרבי אליעזר, דאמר, בתשרי נברא העולם.

[אבל לדעת רבי יהושע לעיל ח א, בניסן נברא העולם].

מתניב רב עינא: סתירה למנהגנו, שאנו אומרים בזכרונות של ראש השנה "זה היום תחלת מעשיך", מכך ששנינו במשנתנו:

שוה יובל לראש השנה לתקיעה, ולברכות.

וקשה, הא איכא, הרי יש הבדל ביניהם לענין אמירת "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון".

דבראש השנה איכא, יש זכרון ליום בריאת העולם. ולכן אנו אומרים כן בזכרונות שבראש השנה.

על הציבור [שמתענים עליה] היו מתריעים, אך לא למדו משם שהתקיעה נעשית בחצוצרות היות שבענין החצוצרות נאמר: "והיו לך למקרא העדה". והיינו לכנופיא, לאסיפה של כל ישראל. ובתעניות שבגבולין לא נאספין כל ישראל כאחת, ולפיכך תקעו בשופר ולא בחצוצרות. [פירוש זה כתוב גם במלחמות ה', בסגנון

25. כך פירש רש"י. אבל הרז"ה כתב בשם תשובת הגאונים שבתעניות תוקעים בשופר.

ולפי דעת הגאונים פירש הר"ן ש"מקום שיש חצוצרות" היינו בשעת מלחמה, שתוקעים בחצוצרות. שנאמר [במדבר י']: "וכי תבוא מלחמה והרעותם בחצוצרות".

ואמנם חז"ל למדו משם שעל כל צרה שבאה

אמר רב שמואל בר יצחק: הא דתנן שזה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות – כמאן, כדעת מי סוברת משנתנו?

דלא כרבי אליעזר!

דאי משנתנו כרבי אליעזר היא. תיקשי:

הרי, כיוון דאמר רבי אליעזר כי בתשרי נברא העולם, ממילא מזכירים זאת בברכת הזכרונות שבתפילת מוסף.

ואם כן, הא איכא, הרי יש הבדל בין ראש השנה ליובל בענין "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון".

דבראש השנה איתא, שמזכירים זאת בתפילת ראש השנה, ויובל ליתא, שאין מזכירים זאת בתפילת יום הכיפורים!

ואילו ביובל ליכא זכרון שכזה, שהרי אומרים את הברכה הזאת ביום הכיפורים, ואין אומרים כן בזכרונות שביום הכיפורים, שהרי בראש השנה נברא העולם, ולא ביום הכיפורים!

ומכך שמשנתנו אומרת שהם שוים לנוסח הברכות, מוכח שלדעת משנתנו אין אומרים בתפילת ראש השנה "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון". והלכה כסתם משנה (26)!

ומתרצינן: כי קתני, כל אשר שנינו "שזה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" – אשאר, רק על שאר הדברים, שנינו.

אך יש הבדל ביניהם לענין אמירת "זה היום תחלת מעשיך". (27)

רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי, שנה את שאלת רב שמואל בר יצחק ותשובתו באופן אחר:

קצת אחר. ע"ש. ועיין עוד מה שכתבו הרשב"א והריטב"א, והר"ן בשם הראב"ד.

26. כך יש לפרש לפי פשוטות לשון הגמרא. וכן פירש הריטב"א. אבל רבנו תם פירש באופן אחר. ראה בהערה הבאה.

27. מדברי הגמרא כאן משמע שלהלכה מזכירים בתפילה "זה היום תחלת מעשיך". וזהו כדעת רבי אליעזר הסובר שבתשרי נברא העולם.

וקשה: הרי לעיל יב א הגמרא מסיקה שההלכה כרבי יהושע שבניסן נברא העולם! ותירצו תוספות בשם רבנו תם: אף על פי שמזכירים בתפילה "זה היום תחלת מעשיך", אין הכוונה שביום הזה נברא העולם, אלא שביום הזה הוא תחילת מעשה הדין, שה' דן בו את

העולם. וזו דעת רבי עינא.

כי רבי עינא, שהקשה סתירה מהמשנה על מנהגנו, מודה שמזכירים בתפילה "זה היום תחילת מעשיך". אך הוא הקשה על דברי רב שמואל בר יצחק שאמר שזה כדעת רבי אליעזר. [והיינו שלדעתו "זה היום תחלת מעשיך" היינו שברשא השנה נברא העולם]. וקשה: הרי במשנתנו משמע שאין הבדל בין ראש השנה ליום הכיפורים בזה! ומכאן שאף ביום הכיפורים של יובל אומרים זאת!

ובעל כרחך כוונת המאמר "זה היום תחלת מעשיך", לומר שהיום מתחיל מעשה הדין, ואף יום כיפור של יובל הוקש לראש השנה. [אבל ימי הכיפורים שבשאר השנים לא הוקשו לראש השנה].

אך תוספות הקשו על דברי רבנו תם. ומכח

מתניתין:

א. שופר שנמדק (28) ודבקו בדבק, (29) או על ידי חימום באש (30) — פסול.

מפני שהוא כשני שופרות. (31)

והכתוב אמר לתקוע בשופר אחד ולא בשנים או שלשה שופרות.

ב. דיבק שברי שופרות — פסול.

שהרי זה כשני שופרות. (32) והכתוב אמר לתקוע בשופר אחד ולא בשנים ושלשה שופרות.

ומכאן, שמשנתנו הסוברת שאין אומרים בתפילת ראש השנה "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון" סוברת שבניסן נברא העולם, וכדעת רבי יהושע!

ודחינן: יתכן שמשנתנו סוברת כרבי אליעזר.

וכי קתני, וכל אשר שנינו ששנה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, אשארא. רק על שאר הדברים שנינו.

אך יש הבדל ביניהם לענין "זה היום תחלת מעשיך".

מדובר כאן באופן שהשופר נסדק לגמרי ונחלק לשנים. כך פירשו תוספות את דבריו [וכנ"ל בהערה 28].

אך תוספות מפרשים שנסדק לכל ארכו, וסיבת הפסול הוא מפני שאין שם שופר עליו. וכן כתבו הרשב"א והריטב"א והרמב"ן בתירוצו השני. אלא שהם סוברים שאפילו אם נסדק ברובו, פסול.

והרא"ש והר"ן והריטב"א מביאים שיש מחמירים ואוסרים לתקוע בשופר שנסדק לארכו, אפילו אם לא נסדק אלא מיעוטו. מפני שסופו להסדק לגמרי. [ועיין עוד בר"ן].

ובשלחן ערוך אורח חיים תקפ"ו ח הביא את הדעה הפוסלת ברובו, ואת הדעה הפוסלת בכל שהוא. וכתב המשנ"ב שם שבשעת הדחק יש לסמוך על האומרים שאין השופר פסול אלא אם כן נסדק רובו. מפני שדעה זו היא העיקרית.

32. קשה: מאחר שהתנא כבר השמיענו שאפילו שופר שנסדק פסול כל שכן דיבק שני שופרות.

כתבו התוספות שהתנא שנה את משנתנו בדרך של "זו ואין צריך לומר זו". [כאילו נאמר

זה כתב הריטב"א שאכן להלכה בתשרי נברא העולם. [וזהו פירוש המאמר "זה היום תחלת מעשיך"] ושלא כדברי הגמרא לעיל יב א.

אך הרשב"א וחיידושי הר"ן הסכימו עם פירוש רבנו תם. [ע"ש. ועיין מה שהשיג עליהם הריטב"א].

28. מרש"י משמע שהשופר נסדק לגמרי ונחלק לשני חלקים. אך תוספות כתבו שאופן זה מוזכר להלן במשנה ["דיבק שברי שופרות"], ואילו כאן מדובר שהשופר נחלק בצד אחד לכל אורכו. ופסול מפני שאין שם שופר עליו.

29. רש"י.

30. רמב"ן וריטב"א. וכתבו שאין לפרש כרש"י [שדבקו בדבק], מפני שבאופן זה מובן מאליו שהשופר פסול. שהרי זה מין בשאינו מינו [וחוצץ] והרא"ש מיישב את דברי רש"י. שדוקא כשיש נקב וסותם אותו אזי שאינו מינו חוצץ, אבל שופר שנסדק ודבקו, אין הדבק ניכר ואינו פסול. [ועיין הערת המהדיר על הריטב"א 281].

31. כך פירש רש"י. והיינו משום שלדעתו